

Artikkeli on julkaistu aikaisemmin :

Suomen Metsäyhdistys ja Lusto Suomen metsämuseo ja metsätietokeskus, 1996

Puulajit

Julkaistaan www.alnus.fi – sivuilla tekijän luvalla

7. TERVALEPPÄ

Alnus glutinosa

S klibbal, -en

E the alder

D die Schwarzerle (-n), die Roterle (-n)

F l'aune glutineux (masc.), l'aune glutineux (masc.)

Tervalepän nimi viitanee siihen, että sen isot, tummanvihreät ja kiiltävät lehdet tuntuvat käsin kosketellen vähän tahmeilta, varsinkin nuorina. Lehdet ovat lanttopäisiä (kärjessä on pieni lovi) sekä vastapuikeita (kärkiosa lehtilavasta leveämpi kuin tyviosa). Myös rosainen, tummakuorinen ja tukeva runko on tervalepän tuntomerkki. Tervaleppä on aika valikoiva kasvuympäristönsä suhteen. Se kasvaa kosteilla paikoilla, kuten rannoilla, ajoittain tulvan vallassa olevissa metsiköissä, ja ravinteisten soitten reunamilla. Se ei kiipeä Tunturi-Lappiin, vaan pysähtyy Lapin porteille, Kemin tienoille. - Tervalepät ovat komeita puita. Ne antavat keski-eurooppalaisen vehreyden tuntua rantamaisemillemme. Meillä on monin paikoin rauhoitettu tervaleppäkorpia ja -lehtoja, joissa lepän seuralaisina on harvinaisia ja vaateliaita lajeja.

Leppä on köyhän miehen mahonki, sanottiin 1950-luvulla. (mk)

Tehokas uusiutumaan

Vaikka lepät ovat lehtipuita, niillä kehittyi emi-norkoista kukinnan jälkeen pieniä, aluksi vihreitä, myöhemmin ruskeita käpymäisiä muodostumia. Hede- ja eminorkot ovat samassa kasvissa. Ne ovat jo syksyllä valmiina

seuraavan kevään varhaista kukintaa varten. Tuulipölytteisten leppien siitepöly onkin yksi ensimmäisiä allergikoille oireita aiheuttavia. Siemenet, tai oikeastaan pähkylähedelmät, odottavat kuitenkin seuraavia keväthankia pudottautumisalustakseen. Sulavedet levittävät sitten leppiä uusille kasvupaikoille. - Tervaleppä pystyy lisääntymään myös kantovesoista.

*Leppänen lentää,
koivunen kokee,
haapanen hakee?
(Puolanka/SKS)
Rukki*

Koivusta ja lepistä saatiin kretapytty, viilipytty tai voipytty, sillä niistä puulajeista ei tullut pihlajan makua. Oksasta saatiin mukavia koukkuja ottamalla osa rungosta mukaan, esimerkiksi valjaiden ripustamiseen tallin vajassa. (Salo/MV)

Ripuli paranee, kun juo lepän urvuista keitettyä vettä. (Saarijärvi/SKS)

Leppä on kysyttyä

Tervaleppää on Suomessa alettu viime aikoina uudelleen arvostaa puulajina. Sen kasvutapa tuottaa melkoisen järeän, suoran, jopa 32-metrinen ja tyvestä puolen metrin läpimittaisen rungon, jossa oksaista latvusta on vain yläosassa. Puuaines, joka kaadettaessa on vaaleata, muuttuu pian ilman ja valon vaikutuksesta kauniin punertavaksi.

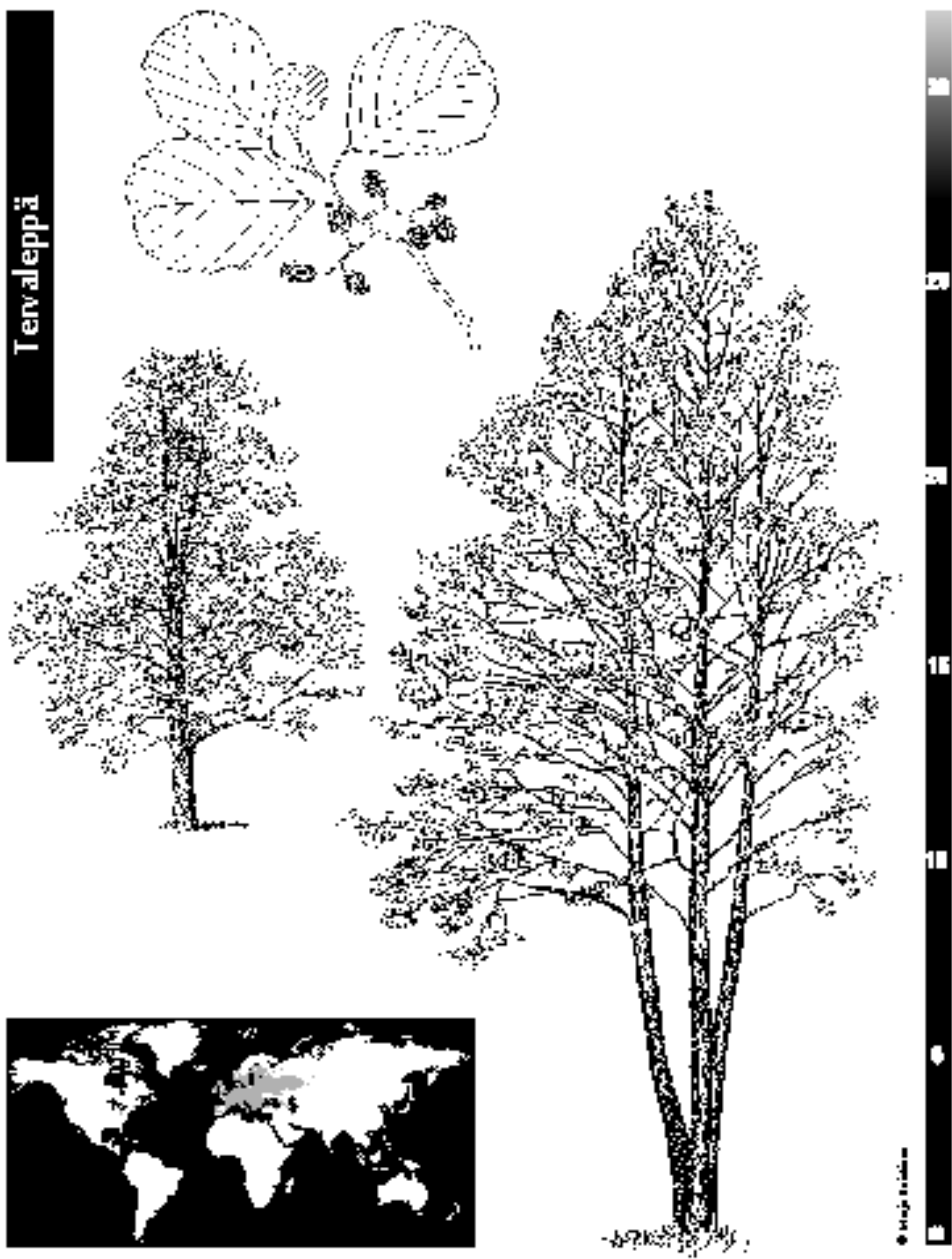
*Ai ai Näsijärven rannalla
kasvaa tasalatva leppä.
Minun kultani taitaa olla
suutari tai seppä.
(Säkijärvi/SKS)*

Lepästä tehtiin rugin hiulu. Leppä pysyy alallansa, kun sen kuivaa hyvin. Se ei vetele minnekään, koivu vetelee. Ja rugin hiulu ei saa hilpottaa. Leppää yleensä pidettiin huonona ja pehmeänä puuna, joten haloiksi se yleensä jouti. (Tottijärvi/MV)

Siitä voi sorvata vaneria huonekaluihin sekä sahata panelia seiniin ja kattoihin. Siitä voi veistää erilaisia käyttöesineitä, se on kevyttä ja pehmeätä työstää laatikoihin sekä lasi- ja valuteollisuuden puumuoteiksi. Vettäkin tervalepän puu kestää hyvin. Järeä tervaleppä onkin nykyään niin kysyttyä, että raaka-aineen saanti tuottaa vaikeuksia. Selluteollisuus kelpuuttaa nuoren tervalepän raaka-aineekseen. Tervalepän kuori käy parkitukseen, ja värjättäessä se tuottaa kauniin punaruskean sävyn lankoihin.

Kun katava tuaksuu, on poikain juaksu, ja kun leppä vahtoo, on flikkain tahto. (Sammatti/SKS)

Tervaleppä

© Helsingin yliopisto

8. HARMAALEPPÄ

Alnus incana

S gråal, -en
E the grey alder
D die Grauerle (-n)
F l'aune, l'aulne

Harmaaleppä on monien mielestä puustomme ”rikkakasvi”. Sillä on runsaasti pieniä siemeniä, joiden avulla se kutsumatta ilmestyy kaikkialle, missä sillä on jonkinlaiset kasvun edellytykset. Se pyrkii valtaamaan pihapiirin, se lyöttäytyy pellonlaiteille ja havittelee pakettipeltöjä. Kaikkein kuivimpia ja karuimpia kasvupaikkoja se sentään välttelee. Leppä on sitäpaitsi nopeakasvuinen. Sitä on vaikeata häätää pois sen kerran valtaamilta aloilta, sillä kannosta versoo entistä useampi yrittäjä. Niinpä harmaaleppä on pystynyt levittäytymään lähes koko maahan pohjoista Lappia myöten.

Juurissa on salainen ase

Harmaaleppä on yleensä varma merkki entisaikojen kaskeamisesta. Vallatessaan puuttomia alueita harmaaleppä on hyvin tärkeä ns. ekologisen suksession eli seuraannon pioneerilaji. Se lisää juurissaan symbioosissa elävän, ilmakehän tyyppä sitovan *Actinomyces alni* -sadesienen avulla maaperän

ravinteisuutta, kun sen isot lehdet syksyllä pudottuaan maatuvat. Osoituksena hyvästä typensaannista leppällä on ”varaa” pudottaa lehtensä vihreinä ilman, että niistä olisi hyötyaineet taltioitu oksiin ja runkoon talven ajaksi.

Harmaaleppä nimen voi katsoa viittaavan sekä sen harmaaseen kuoreen että lehtiin, joiden yläpuoli on himmeän vihreä, alapuoli hopeanvärinen nukan peittämä. Lehti on leveän soikiomainen, kaksoissahalaitainen ja teräväkärkinen. Lepästä tavataan myös harvinaisia, liuskalehtisiä muunnoksia. Hirville lepän lehdet eivät maistu, joten hallankestävää ja nopeakasvuista harmaaleppää voidaan suosia kuusen taimikoiden verhopuuna. Hyönteisille lehdet taas tuntuvat kelpaavan.

Aromin antaja

Yleensä vain 50-vuotiaaksi elävä leppä jää alle 20-metriseksi, sillä 35-vuoden iässä kasvu hidastuu. Vanhat lepät ovat yleensä sisältä lahoja. Useimmiten lepät ovat kauniin suorarunkoisia ja puuainesta muuttuu kaadettuna, kuten tervaleppäkin, punertavaksi. Puu on kuitenkin hieman kevyempää ja pehmeämpää kuin tervaleppä. Niinpä sitä on käytetty kevyiden keihäiden materiaalina, mistä sanonta ”lentää kuin leppäkeihäs” on saanut alkunsa. Harmaaleppä puuainesta voisi käyttää melko moneen tarkoitukseen, esimerkiksi sisustuspaneleiksi ja saunanlauteiksi, mutta sen työstäminen ja tuotekehittäminen on vasta alkamassa. Polttopuuna se on oivallinen, koska se ei kipinöi, ja savukalalle se antaa oikeat aromit. Myös savusaunan lämmityspuuna leppä on verraton.

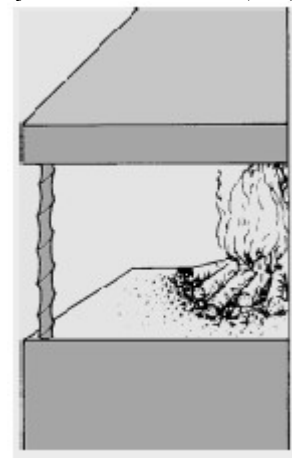
Roskapuu on noussut herrain saunan paneleiksi. (mk)

Polttopuuna leppä on suosittu ja mieluisa. Saunaan pitäisi tulla paras löyly lepästä ja leivinuunin lämmittämiseen se on sopiva. Myös lihanpalvauksen loppuvaiheessa katajan polton jälkeen saunan kuumentamiseen käytetään vain leppää ja koivua. Lepän kuorella värjättiin paljon kankaiden kutomiseen tarvittavia tarpeita. (Sammatti/MV)

Lepänjuuri ruohon kasvattaa. (SKS)

Metsästysonnen saaminen:

Kesällä ennen Ollin päivää panivat kolme rihmasta viimeistäänkin. Sitte lepän varvuilla ne vielä itseänsä pyyhkivät, kun pihasta mentiin, ja sitte yli vasemman olkansa heittivät varvut. (Kiihtelysvaara/SKS)

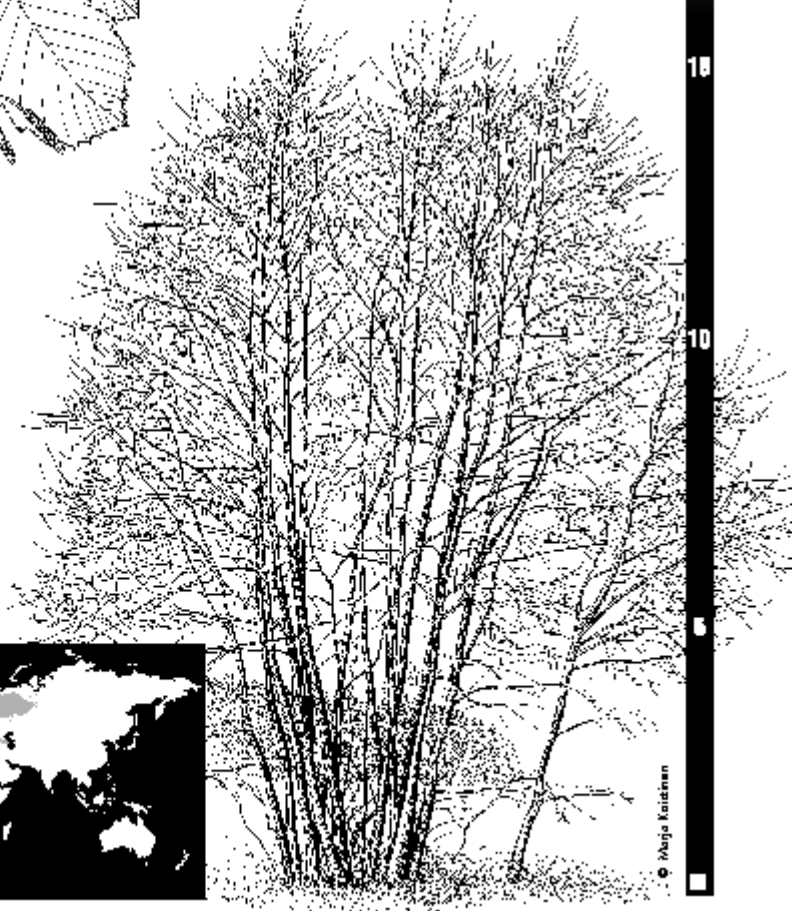
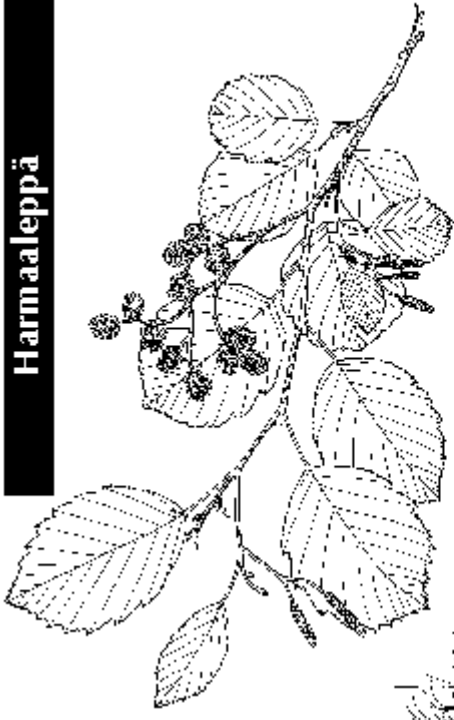
Kun hakee polttopuuta avotakkaan, kannattaa valita sellaisia puulajeja, jotka eivät räisky palaessaan. Lehtipuista kipinöi vain haapa, havupuut räiskyvät yleensä kaikki. Kipinöinti johtuu puun pihkasta, joka lämmössä kaasuntuu, synnyttää paineen ja lopulta paukauttaa. (ip)

Leppää käytettiin väärvartisten viikatteenvarsien aineena ja jonkin verran huonekaluihin. Se lahoaa helposti eikä ole lujaa, joten sen käyttö puutöissä on jäänyt vähiin. (Tarvasjoki/MV)

Lepän lehtiä pantiin semmoisenaan tuoreen verihaavan päälle. Side ympärille. (Pyhäranta/SKS)

Lepän oksia taivuteltiin kaikki kesät kerpuiksi ja kuivatettiin talviruuksi eläimille, esimerkiksi lampaille. Jos riitti niin muutkin eläimet saivat niitä. Myös lepän lehtiä riivittiin ja kuivateltiin latojen lattioilla lehmille. (Sammatti/MV)

Harmaaleppä

© Marja Kuitanen